

BİZANS İSTANBUL'UNDAN LATİN ÜSSÜNE DÖNÜŞEN BAŞKENTİN HİKAYESİ: NIKETAS KHONIATES'İN GÖZÜNDEN IV. HAÇLI SEFERİ

*Öğr. Gör. Dr. Günseli Gümüsel
Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ortak Dersler Bölümü*

Haçlı Seferleri XI. ve XII. yüzyıllar arasında Avrupalı Hıristiyanların bir araya gelerek, kendilerine göre kutsal olan yerleri Müslümanların elinden almak için düzenledikleri savaşlardır. Düzenlenen sekiz Haçlı Seferi arasında niyet ve sonucu açısından değerlendirildiğinde en kayda değer olanı IV. Haçlı Seferidir (1204). Bu seferin amacı teoride, Kudüs'ü Müslümanlardan geri almak ve kutsal topraklara kavuşmak iken asıl amaç Doğu-Batı ticaret yollarının ele geçirilmesiydi. Olayların aynı zamanda görgü tanığı olan Niketas, İstanbul'un Haçlılar tarafından zaptını ve yağmalanmasını büyük bir keder içinde ve canlı betimlemelerle anlatmıştır.

Her şeyden önce o dönemde İstanbul'da güven ortamı yoktu. En yüksek mevkilerde bulunan insanlar bile artık eskisi gibi onurları için çabalamıyorlardı. Devlet işleri adeta bir eğlence haline gelmişti. İmparatorun açgözlü ve ihtiraslı akrabaları da sık sık değişen resmi görevleriyle devlet işlerinin göbeğindeydi. Bu ani mevki değişiklikleri onlara hevesle çalıp çırpmayı, kamu vergilerini iç etmeyi ve büyük servetler edinmeyi öğretmişti. Bu yaşam tarzı aslında Roma imparatorlarının kendilerini zengin gösterme çabasından başka bir şey değildi. Fakat düşüncesizce uygulamaya konan bu tiyatronun hesaplanamayan bir sonucu vardı: Roma üzerindeki tüm ihtirasların alevlenmesi.

Oysa Bizans öyle ciddi derecede fakirleşmişti ki vergilerin ve el koymaların yetmediği yerlerde artık mezarlar bile soyulmaya başlanmıştı. Vatandaşlar ülkelerine bağlı değildi çünkü çıkarıcılık ve kanunsuzluk çok yaygındı. İç isyanlar patlak veriyordu. Denenen çözüm yöntemleri ise son derece beceriksizceydi ve sonucu daha da yıkıcı hale getiriyordu. İmparatorluk içte bu sorunlarla boğuşurken dışta da saygınlığını yitirmişti. Güçlü bir ordu yoktu; ordudaki askerler açgözlülükleri ve yeteneksizlikleri ile olası zaferleri bile ağır başarısızlıklara çevirmeyi beceriyorlardı! Ayrıca Bizans yaptığı anlaşmaların gereklerine uymuyor ve sözünde durmamayı uyanıklık olarak algılıyordu. Bu da uluslararası platformda son derece onursuzca bir pozisyondu ve güçsüzlükten başka bir şeyi temsil edilmiyordu.

İşte bu güçsüzlüğü fark eden Venedikliler Roma'ya karşı uzun zamandan beri dış biliyorlardı. Ayrıca Roma'nın Venedik dostluğunun yerini Pisalılara yönelen dostluğun alması Venediklilerin tahammül sınırlarını zorluyordu. Venediklilere olan borçların ödenmemesi de sorunların tuzu biberi olmuştu. Venedik dukası Enrikos Dandulos'un

Roma'ya karşı nefretini büyüttü. Bu akıllı adam Roma'ya sadece kendi vatandaşları ile karşı çıkarsa başarılı olacağını hesaplıyor ve gizli planlarını paylaşacak, gözünü Roma'nın mallarına diken ve kendisiyle işbirliği yapacak adamlar arıyordu. Bu düşünceler IV. Haçlı Seferi'nin tohumlarıydı ve sefer hazırlıkları bu şekilde başladı. Birkaç yıl içinde büyük bir filo oluşturuldu. Nihayet 1202 yılının sonbaharında filo Roma'ya doğru hareket ettiğinde dahi Latinlerin yaptıkları hakkında bilgisi olan imparator III. Aleksios'un kayıtsızlığı şaşkıncaya değerdı. Bu gelişmeler karşısında ne kendisi ne de herhangi bir Romalı için önlem almaya yeltenmedi. Danışmanlarının tüm uyarılarına rağmen tepkisizdi ve Latinlere dair gelen tüm raporlara inat süslü hamamlar inşa etmekle, bağ dikmekle ve av partileriyle meşguldü. Tehlikeyi oldukça hafife aldı. Batılılar, Roma İmparatorluğunun uzun zamandan beri eğlence ve sarhoşluktan başka bir şeyle ilgilenmediğini fark ettiklerinde Konstantinopolis'e yönelmekte bir sakınca görmediler. Kısa bir süre sonra ise karada da kendilerine karşı çıkacak biri olmadığını anlayıp kıyıya yaklaştılar. Haliç üzerinden, hem karadan hem denizden kaleye saldırdıklarında ortada savunma yapan değil, oradan oraya panik içinde kaçışan Romalı askerler vardı. Fakat başkent halkı imparatorlarının gevşek tutumuna ve askerlerin kaçışına rağmen bu istilayı kolayca kabul etmeyecekti. Temmuz 1203'te Latinler artık bir sonuca varmak istedi ve daha büyük kuvvetlerle savaştılar. Başlayan savaş her iki taraf için de yıkıcı oldu. Öyle ki imparator dahi devlet merkezinin maruz kaldığı bu felakete daha fazla kayıtsız kalamadı ve olası bir halk ayaklanmasını önlemek için isteksizce de olsa silaha sarıldı. Halk hakaretler ederek onu düşmanı hiç fark etmemiş gibi yapmakla suçluyordu. Sonunda orduyu bir savaş düzenine koyduğunu düşündüğü anda Latinlerden tekrar kaçan askerleri, imparatoru daha vahim bir hale düşürmüştü. İmparatorun kaçmaktan başka çaresi kalmadı. Yerine geçen Isaakios Angelos ve oğlu Aleksios bir yıl sürecek olan ikinci iktidarı başlattılar. Bu iktidar da Bizans için bir kurtuluş olmayacaktı. Çünkü Latinler, direnen başkent nüfusuna karşı silahlı saldırılarda istediği sonucu alamıyordu. Bu yüzden ateşe yöneldiler ve başkentini tamamını ateşe verdiler. Alevler Haçlıların dahi tahmin edemeyeceği kadar fazla yükseldi ve şehri boydan boya sardı. Her taraf yıkıldı ve şehir halkı her şeyini kaybetti. Niketas'a göre bu talihsizliğe üzülmeyen birisi vardı. İmparator tüm şehrin yanıp yok olmasını diliyordu! Aslında verdiği sözlerden başka bir şeye endişelenmiyordu. Latinlere elindeki tüm altın ve gümüşten fazlasını vermeye çabalıyordu ve bunun için kutsal hazinedeki eşyaları eritip altın ve gümüşe çevirmekten çekinmiyordu. Ayrıca Latinlerle kumar oynayıp içki içmek de onun için normaldi. Bu durum halkın çaresizliğini körüklüyor, onlara imparatora cephe almaktan başka çare bırakmıyordu. Kehanetlere ve astrolojiye bel bağlamış imparatorların da bu duruma müdahale edecek kudretleri kalmamıştı ve hilelerle, zorbalıkla tahttan indirildiler.

Yeni imparator Dukas oldu. Dukas geldiğinde hazine boştu ve o da en azından geriye kalanları soymayı tercih etti. Ayrıca ateşli söylevlerle askeri cesaretlendirmeye çalıştı ama bunun hiç faydası olmayacaktı çünkü yeni felaketler başlıyordu: Latinler aniden saldırıya geçtiler. Dostluk görüşmeleri bir kenara itildi. Latinler İstanbul'u kuşattılar ve onlara karşı çıkacak kimse kalmayana kadar herkesi kılıçtan geçirdiler. İmparator Dukas da çaresizliğe kapılıp kaçtığında, Haçlılar için Roma kolay bir lokma haline geldi ve halka acımadılar. Tecavüzlerden, işkencelerden kaçacak yer kalmamıştı. Latinler tüm dünyanın sahibi olmuşcasına, Bizans'ı ve komşu ülkelerin topraklarını paylaşmaya başladılar.

Bizans'ın son nefesinde gördüğü manzara buydu.

Olanların yakın tanığı olan Niketas'ın Bizans'ın yıkılışına dair yaklaşım ve fikirleri çağı fazlasıyla yansıtır. Ona göre, *Tanrı gözlerini başka yere çevirmişti. Tanrı Roma'da yapılan kötülükleri ve yöneticilerin ahlaksızlıklarını karşılıksız bırakmamıştı, Latinler Tanrı'nın cezasıydı. Roma eskiden parlak bir güzelliğe sahipken şimdi sefil, rezil bir fahişe haline gelmişti. Tüm vatandaşlar ve din adamları da Tanrıdan yüz çevirmişlerdi ve Tanrı bu yüzden onlara yardım etmemişti.*

Tanrı kızmıştı belki ama daha sonra büyük bir merhametle onlara acıyacaktı. *Tanrı elbette ki barbarları cezalandıracaktı fakat bu bir şey yapmadan izlemeyi gerektirmezdi. **Bu barbarlar Müslümanlardan bile kötüydü ve gerçek Hristiyan olamazlardı. Öyle ki Müslümanlar Kudüs'ü ele geçirdiklerinde kimseye zarar vermemişlerdi!***

Bizans İmparatorluğunun eşsiz başkentinin 1204 yılında Haçlılar tarafından acımasızca yağmalanmasının ve sonunda da zaptının en yakın görgü tanıklarından birisi olan Niketas şahit olduklarını ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bu ayrıntılı anlatım dönemin en önemli olayı olan Constantinople'un düşüşünü çarpıcı şekilde tarih sayfalarına kaydetmiştir. Söz konusu kayıtlar bugün bile Avrupa hakkında fikirlerimizin gerçekçi olarak şekillenmesine katkı sağlamaktadır.

Kaynak: Işın Demirkant, Niketas Khoniates'in Historiası (1195-1206), Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2004.